

Kulturnyckeln 29.2.2024

Kaari Utrios roman Yksisarvinen

Jag vill den här gången skriva om en finskspråkig roman som väckte mitt intresse, eftersom den för mig tillbaka till tiden, då det både fanns vikingar och korstågsriddare som krigade och härjade. Redan titeln på romanen fick mig att undra, vad författarinnan egentligen syftar på med enhörningen. Jag ville veta hur mycket som var fiktion, och hur mycket av romanens innehåll som baserar sig på historisk bakgrund. Romanen är väldigt lång, och därför väljer jag att koncentrera mig på de två första av romanens många böcker. Min tanke är att bekanta mig med de av romanens personer som har funnits på riktigt, och sedan reda ut hur författarinnan har använt sig av de här karaktärerna i sin roman. Vilken roll har de fått i romanen? Finns det på riktigt enhörningar? Kaari Urio använder ett gammalt historiskt namn för ett landområde som vi känner under ett annat namn i våra dagar. Var börjar då vår berättelse? och hur lotsar författarinnan oss vidare genom berättelsen?

När vår tidshistoriska berättelse börjar befinner vi oss på tidsperioden 1067-1089. En dansk jarl och hans hustru, som är en tyskfödd furstinna är på väg till Sigtuna. Under båtresan föder Ulfhild, som är hustrun till Vinlands jarl två tvillingpojkar. De här tvillingarna är en av romanens röda trådar, som löper genom hela romanen. Den andra röda tråden är enhörningen. Låt oss först reda ut vad som menas med Vinland. Vad är det för ett område? och hur långt sträckte det sig?

Vinland är en fornnordisk benämning för det som vi idag kallar den nordamerikanska kontinenten. Det är främst fråga om ett område som idag räknas som Kanadas östkust. Det var islänningar från Grönland som upptäckte Vinland. Den första som beskrev Vinlands upptäckt var Adam av Bremen. Han var en medeltida författare, som ca år 1070 befann sig hos kung Sven Estridsson i Danmark. Han skrev några år därefter en bok om om den bremenska kyrkans historia, och de nordiska ländernas geografi. I den räknade han upp havets öar norr och väster om Norge, och bland dessa öar fanns Grönland och Vinland.

Vinland är alltså ett område var det mycket väl kan finnas narvalar.

Narvalen är en tandval, som har en kännspak framåtvriden huggtand. Tanden kan bli upp till tre meter lång. Narvalarna trivs i Norra ishavet, i närheten av isen. Än i dag jagar inuiter på Grönland och Kanada narval, eftersom de behöver valens kött, och huggtandens elfenben. Narvalens hud räknas som en delikatess. Det görs också handskar av valskinn. Förr i världen kokade man tran för att värma upp sina boplatser, men idag är det främst slädhundarna som får äta upp tranet.

Narvalens elfenben är ända sedan 900-talet det dyraste elfenbenet på jorden. Förr i världen såldes tändarna som horn från enhörningen, och säljaren fick betalt i guld enligt hur mycket hornet vägde. Man trodde att enhörningens horn hade magiska egenskaper. Hornet kunde bota en om man råkat ut för en förgiftning.

Det var vanligt att rika personer hade muggar, som var tillverkade av narvalens elfenben. Den danske kungen Kristian V blev 1671 krönt på en stol som var tillverkad av elfenben från narval.

Låt oss nu förflytta oss till Sverige, eftersom båten med våra romanpersoner styr dit. Jag vill nu reda ut vem som styrde där under den här tiden, och om jag kan få veta mera om de här personerna i romanen, som inte är fiktiva, utan som verkligen har funnits på riktigt. Vilken roll har författarinnan gett dem i sin roman?

Kaari Utrio nämner biskop Adalward i sin personförteckning. Jag hittar faktiskt två biskopar med namnet Adalward.

Adalward den äldre dog år 1064. Han var biskop i Skara stift fr.o.m 1060. Under hans tid blev Skara centrum för ett nytt stift. Där grundades domkyrkan, som hedades åt jungfru Maria. Stiftcentrumet flyttades från Husaby till Skara, och det här kan ha skett redan tidigare, dvs. under biskop Osmunds tid på 1050 -talet. Själva invigningen av domkyrkan lär ha skett först 1150, alltså ca 100 år senare. Innan dess hade en biskop, som hette Thurgot tillträdde till marken på kungsgården i Husaby. Den här kungsgården nämns i Västgötalagen som det äldsta biskopssätet i Sverige.

Adalward den yngre levde ännu år 1069, men han dog före år 1072. Han var en tysk missionsbiskop som verkade i Sverige. Adalward den äldre vigde honom till biskop i Sigtuna. Eftersom Adalward den äldres efterträdare Acilinius aldrig tillträdde sitt ämbete efter biskopens död, övertog Adalward den yngre på eget initiativ skötseln av Skara stift. En gammal sägen berättar att Adalward predikade med en sådan inlevelse, att han fick hedningarna att offra stora summor till kyrkan, och en stor del lät döpa sig. Tillsammans med biskop Egino i Lund gjorde Adalward upp en plan. De skulle förstöra avgudatemplet i Uppsala. På det viset skulle de krossa hedendomen i Sverige med ett enda slag. Kung Stenkil, som på den tiden regerade i Sverige, oroade sig för att biskoparnas plan skulle föra med sig fördärv över Sverige, och därför avfärdade han försiktigt förslaget. Planen väckte trots allt ett sådant hat mot Adalward, att han fick fly till Götaland, där han tillsammans med Egino slog sönder Frejas och de andra hednagudarnas bilder utan problem.

Den här händelsen har samband också med Kaari Utrios roman, eftersom hon låter Vinlands jarl dö i striden om hednatemplet i Uppsala. På det viset blir Vinlands jarl martyr, och hans två tvillingsöner skickas till Tyskland, för att växa upp hos sina släktingar.

Det finns faktiskt en dansk kung som har blivit helgonförklarad. Knut den helige, eller Knut IV av Danmark, föddes ca 1040-1043, och han dog den 10 Juli 1086 i Odense. Han var kung i Danmark mellan åren 1080-1086.

Inom den romer-katolska kyrkan är Knut den helige ett kanoniserat helgon som har festdag den 19.1. Sverige och Finland firar däremot Knutsdagen den 13.1. efter hans brorson som hette Knut Lavard.

Knut Lavard föddes i mitten av 1090-talet. Han dog den 7.1.1131 i Haralsted. Han var en dansk prins, och en dansk hertig, som helgonförklarades. Knut anses vara stamfader för kungafamiljen Valdemarerna, och deras ättlingar.

Låt oss nu en stund koncentrera oss på romanens huvudperson Konstanzia, som är en fiktiv person i Kaari Utrios roman. Vi vet så mycket, att hennes mor Aurelia och hennes far ger sig iväg på korståg. Den lilla flickan tas om hand av nunnorna i ett kloster, och lär sig sjukvård och läkekonst i klostret. I Kaari Utrios roman har hon placerats i händerna på två betydelsefulla historiska kvinnor som har funnits på riktigt.

I personregistret i Kaari Utrios roman hittar vi en kvinna som författarinnan har gett namnet Sigelgaita. Den verkliga historiska personen hette Sikelgaita.

Sikelgaita föddes år 1040, och hon dog den 16.4.1090. Hon var en italiensk adelsdam, som var gift med Robert Guiscard. Hon var som kvinna politiskt aktiv, och hon blev känd för att delta i strider tillsammans med sin man. Sikelgaita deltog i sin mans militära kampanjer. Under slaget vid Dyrrhacium (1081) ledde hon hans trupper i strid mot Bysans klädd i stridsutrustning. Hon var också med om att försvara påven mot kejsaren 1083. År 1085 deltog paret i en ny kampanj mot Bysans, och Robert Guiscard dog i Kefalonia år 1085.

Kaari Utrio har i sin roman gett Sigelgaita fullmakt att gifta bort den 12-åriga huvudpersonen Komstanzia till en italiensk furste. På det viset för författarinnan berättelsen vidare till Italien, och vi får följa med hur Kostanzia växer upp i det italienska furstehuset.

En viktig vändpunkt i Kaari Utrios roman är mötet mellan Sigelgaita och Praxedis. Praxedis heter i verkligheten Eupraxia.

Eupraxia av Kiev var en tysk-romerke kejsarinna och hertiginna av Sachsen, som föddes 1071. Hon gifte sig med Henrik IV 1089, och hon dog år 1109. Hon lär ha gjort sig skyldig till äktenskapsbrott bl.a. med sin styvson Konrad, och hon blev därför fängslad av Henrik IV i Verona. Eupraxia lyckades fly till hertiginnan Matilda av Toscana 1094, och 1095 avlade hon ett offentligt vittnesmål inför påven, var hon vittnade om att Henrik IV hade tvingat henne att delta i sexuella orgier. Det här vittnesmålet anses vara ett led i striden mellan kejsaren och påven. Äktenskapet upplöstes år 1105.

Låt oss nu titta litet närmare på vilken roll Praxedis har i Kaari Utrios roman. Hon har sist och slutligen en väsentlig roll för hur romanen fortskrider, eftersom romanens huvudperson Konstanzia får en viktig roll tack vare henne. Praxedis har en son som hon gärna vill gifta bort med den danska drottningen Edla av Flandern, som blivit änka. Sigelgaita och hon bedömer nu, att Konstanzia är just den lämpliga personen, som skall fungera som drottningens följeslagare på hennes resa från Danmark till sitt nya hemland. Den här resan blir ett äventyr för Konstanzia, och de två tvillingbröderna som föddes i romanens början kommer oväntat in i berättelsen igen.

Adèle av Flandern föddes 1064-1065, och hon dog 1115. Hon var dotter till Robert I av Flandern och Gertrud av Sachsen. Adèle var två gånger gift. Hon gifte sig första gången med Knut den helige 1080/1081. Hon blev drottning av Danmark. 1075 hade Knut besökt Flandern efter ett misslyckat tåg mot England. Man antar att äktenskapet arrangerades, för att Adèles far skulle få en allierad mot fienden England. Knut hade arvsanspråk på den engelska tronen. Giftermälet skulle också förse Knut med arvingar som var besläktade med Karl den store. På det viset skulle hans arvingar i ännu större grad bli kungliga ättlingar, och få laglig rätt till den danska tronen. Man vet inte mycket om Adèles liv som drottning. I Danmark kallades hon också Edel, och till minne av henne har Edel namnsdag den 10.3. i Danmark och i Norge.

Adèles man mördades i Skt.Albani Kirke i Odense 1086. Saxo Grammaticus berättar att Adèle flydde till Flandern efter makens död. Då tog hon med sig sin son Karl, men lämnade kvar sina döttrar Cecilia och Ingegärd i Danmark. Troligen överlämnades dom till hennes svåger Erik, som tog dem med sig till Sverige. Erik var halvbror till Knut den helige.

Fram till sin andra vigsel levde sedan Adèle vid sin fars och sin brors hov. Adèle gifte sig andra gången 1092 med hertig Roger I "Borsa" av Apulien och Kalabrien. Hennes son Karl lämnades kvar i Flandern när hon åkte iväg till Italien. Han kom senare att efterträda Adèles bror som greve av Flandern. Hertiginnan av Apulien och Kalabriens andra man dog 1111, och hon blev då förmyndarregent för sin son, som ännu inte var myndig. Adèle regerade i ungefär tre års tid. Hon beskrivs som en mycket handlingskraftig regent. Sonen myndigförklarades när han var ca 18 år, och året därpå dog hans mor.

Trots att Kaari Utrio valt att ge sin romanperson namnet Edla av Danmark, ser jag stora likheter med drottning Adèle av Danmark när jag läser romanen Yksisarvinen.

Låt oss nu återkomma till de två tvillingpojarna, som dyker upp i romanen på nytt, då de räddar livet på Konstanzia, när drottning Edla blir tagen till fånga under sin resa till sitt nya hemland. Konstanzia i sin tur riskerar livet för att få hela folket fritt från den belägring de råkat ut för. Tvillingarna är danska prinsar som vuxit upp i Flandern. De sköter om att drottning Edla kommer i säkerhet, och de kommer också på det viset att följa med Konstanzia till Italien. Nu börjar egentligen det stora äventyret på allvar. Konstanzias man vill ge sig iväg på korstågsfärd till Jerusalem. Hans släkt åker iväg tillsammans med flera andra adelssläkter för att befria den heliga staden. Konstanzia och tvillingarna följer med på resan. Konstanzias kunskaper i sjukvård behövs, och hon fungerar också som reseskildrare. Hon skriver ner alla sina iaktagelser som hon gör under resan i en egen bok. Tvillingarna har ytterligare en orsak att vallfärda. Vikingatrupperns poet och skald, tvillingen Ivar blir mitt i allt blind. Han hoppas därför att han under resans lopp skall kunna få sin syn tillbaka igen.

Till slut vill jag ännu ta upp en viktig person som hade en mycket stor betydelse för det första korståget, nämligen påven Urban II.

Urban II hette ursprungligen Odo av Lagery. Han föddes 1035 i Châtillon-sur-Marne i Frankrike, och han dog den 29.7.1099 i Rom. Han var påve från den 12.3.1088- den 29.7.1099. Den romersk-katolska kyrkan vördar honom som salig. Hans minnesdag är den 29.7.

Från början var Odo av Lagery en fransk adelsman. Han studerade i Reims för sankt Bruno, var han sedan småningom blev kanik och ärkedjåkne. År 1070 inträdde Odo i klostret i Cluny. Han blev prior där, och sändes som munkarnas representant till Rom. Gregorius VII intresserade sig för den reformrörelse som klostret stod för. Odo fick nu i uppdrag av påven att reformera kyrkan. Han blev dessutom apostolisk legat, och påven anlitade honom som sin privata rådgivare. 1073 upphöjde Gregorius VII Odo till kardinalpräst. Man känner inte till Odos titelkyrka, men han blev kardinalbiskop av Ostia år 1078.

När Gregorius VII dog befann sig Odo i Sachsen. När han återvände till Rom hade man redan hunnit utnämna Victor III till påve. Först efter Victor III död blev Odo av Lagery enhälligt vald till påve den 12.3.1088. Han valde nu påvenamnet Urban II.

Under Urban IIs ämbetstid hände det mycket. Kejsar Henrik IV hade 1080 uppsatt en motpåve Clemens III mot den dåvarande påven Gregorius VII. Motpåven som förut var ärkebiskop Ubertus av Ravenna gjorde nu nya försök att bli ensam på Petri stol. Han höll en synod i Peterskyrkan där Urban II bannlystes. Urban II lyckades till slut ta staden i besiktning igen, men det tog inte länge förrän han måste fly från Rom på nytt. Under de tre år som Urban II var i landsflykt 1090-1093 verkade Clemens III i Rom. Trots att Urban II var i landsflykt, stred han hela den tiden för sin sak. År 1095 höll han en stor synod i Piacenta. Här förnyade Urban II besluten som gällde celibat och simoni, och han bannlyste Clemens III och alla dem som understödde honom.

Urban IIs allra viktigaste beslut var ändå att de västerländska kristna skulle dra ut i strid mot de hedningar som regerade över det heliga landet. Den 27.11.1095 höll Urban II ett glödande tal vid synoden i Clemont. Urban II tal, och den avlat som han delade ut åt alla som deltog i härtåget, väckte en iver att delta som spred sig över hela västerlandet. Det här blev början till korstågen.

I Kaari Utrios roman Yksisarvinens roman börjar korsfararnas vandring till Jerusalem egentligen först efter de två första böckerna av romanen, och jag har här valt att begränsa min text till de avsnitt som förklarar historiskt det, som sedan resten av författarinnans bok handlar om. Bok I omfattar sidorna 15-90 i Kaari Utrios roman. Bok II omfattar sidorna 93-190 i romanen Yksisarvinen.

Kaari Utrios roman Yksisarvinen är publicerad av Kaari Utrio och bokförlaget Tammi i Helsingfors år 2014. Den är tryckt i EU.

Källor:

Kaari Utrio, *Yksisarvinen*/ bokförlaget Tammi/ Helsingfors 2014/Tryckt i EU.

<https://sv.wikipedia.org/wiki/Vinland>

<https://sv.wikipedia.org/wiki/Narval>

https://sv.wikipedia.org/wiki/Adalvard_den_%C3%A4ldre

https://sv.wikipedia.org/wiki/Adalvard_den_yngre

https://sv.wikipedia.org/wiki/Knut_den_helige

https://sv.wikipedia.org/wiki/Knut_Lavard

<https://sv.wikipedia.org/wiki/Sikelgaita>

https://sv.wikipedia.org/wiki/Euphraxia_av_Kiev

https://sv.wikipedia.org/wiki/Adele_av_Flandern

https://sv.wikipedia.org/wiki/Urban_II